

د لغمان د نامه ریښه یی سپړنه

لنډیز :

د لغمان نوم د تاریخ په اوږدو کې په مختلفو ښو ثبت شوي او د نړی لویو فاتحو لکه سکندر مقدونی ، گوډ تیمور ، بابر او نور له دي سیمې څخه تیر او هند ته رسیدلې دي . دغه نوم په تاریخی کتابونو کې د لمپاکا ، لمباتا ، لمقان او نور ښو ثبت دي . په نوموړي مقاله کې کونښن شوي چې د لغمان نوم ریښه په هر اړخیزه ډول وڅیړل شي ..

سریزه :

د لغمان ولایت نوم د تاریخ په مختلفو دورو کې په مختلفو نومونو یاد شوي او د تاریخ په کتابونو کې د دي نوم د ترکیبي کلمو په اړه هم ځانگړي نظریات لیکل شوي دي .

د سکندر مقدوني له یرغل څخه را په دي خوا د مختلفو حدودو لرونکې و . چې کله نا کله د کابل او په را وروستو کې د مشرقي ولایتونو په ډله کې د ننگرهار د نایب الحومکی یو اداري و چې وروسته بیا جلا ولایت شو . دا ولایت د هیواد د نورو ولایتونو په څیر لرغونی تاریخ لري . او د گندهارا د نورو اداري واحدونو لکه کونړونه ، اسمار ، ننگرهار ، پیښور ، ټاکټیلا ، لمپاکا څخه یو اداري واحد و . په تاریخ کې له پانابا لخوا یاد شوی ایب درو ویر روالنگار او لیسنگ مشتمل دي . چې تگري (تیرگري) مندرور او چهارباغ یی له مهمو قریو څخه شمیرل کیږي . (۴ مخ ۲۹)

د لغمان د نوم ریښه :

د لغمان ولایت په جغرافیایي حدودو کې له پخوا زمانې تر اوس مهال پوري زیات بدلون منځ ته راغلي دی . د لغمان ولایت د ننگرهار شمال ته پروت دی چې په کولتوری لحاظ او د طبیعی پیدا وارو له امله ننگرهار ته ورته دی . هیوان تسنگ دغه ولایت په خپلو یادښتونو کې د لمغان ، لمقان او لمپاکا په نومونو ثبت کړی دي . بطليموس لغمان د

لمپاکا په نوم یاد کړی دی . نوموړی ولایت کله په کابل او کله هم په ننگرهار (مشرقي ولایتونو) پوري مربوط و .

د غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال لغمان د مشرقي لوي ولایت چې مرکزي جلال اباد و کې شامل او لومړي درجه حکومت (حاکمي) در لوده . په دې حکومت کې د الینگار ، الیشنگ ، قرغیو ، مندر اوړ او عزیز خان کخ سیمی شاملې وې . قرغه یې ، مندر اوړ ، عزیز خان کخ ، الینگار او الیشنگ یې لومړۍ درجه علاقه داری (اداري واحدونه) او مرکزي سیمی د لغمان د حاکم له خوا نیغ په نیغه اداره کیدلې ، د لغمان مرکزي سیمی لکه قرغه یې ، عزیز خان کخ ، مندر اوړ ، الینگار او الیشنگ دري په کښي شاملې وې . په لومړیو وختونو کې نورستان د لغمان په حدود کې شامل نه و . خو وروسته د نورستان لویدیځې سیمې د لغمان په حدود کې شاملې شوې او د لغمان په حدود کې هم بدلون منځ ته راغی . یو وخت د لغمان په لوی حکومت کې قرغه یې ، لویدیځ نورستان ولسوالۍ د الیشنگ ، الینگار او عزیز خان کخ علاقه داری او مرکزي سیمې د لوی حکومت مربوط وې . (۲ مخونه : ۵۲ - ۵۳)

په ۱۳۴۳ ل کال د افغانستان د نوي اداري تشکیل په اساس د لغمان ولایت هم د لوی حکومت څخه ولایت ته لوړ شو او شرقي ، نایب الحکومه حکومت په دري ولایتونو لغمان ، ننگرهار او کونړ باندي وویشل شو . په دغه وخت کې د لغمان د ولایت اداري واحدونه د الینگار ، الیشنگ ، نورستان ولسوالۍ د عزیز خان کخ علاقه داري (د قرغیو د ولسوالي مربوط وه) او مرکزي سیمې د ولایت مرکز مربوط وې . په ۱۳۵۳ ل کال د عزیز خان کخ علاقه داري له منیځه ولاړه په عوض یې د الیشنگ په ولسوالۍ کې د دولت شاه علاقه داري تاسیس شوه او په دې اخوا وختونو کې د نورستان ولایت تاسیس شو چې د نورستان ولسوالي د ټولو مربوطاتو سره د لغمان له ولایت څخه جلا او نورستان ولایت سره یو

ځای شوي. د استاد رباني د واکمنۍ په وخت کې د دولت شاه علاقه داري ولسوالۍ ته لوړه شوه چې اوس لغمان د کابل، کاپيسا، پنجشیر، کونړونو، نورستان او ننگرهار په مینځ کې موقعیت لري. (۲ مخونه ۵۳-۵۴)

په ۱۹۲۷ زیږدیز کال د لغمان ولایت اداري مرکز د سرخکانو د پل پواسطه د کابل جلال آباد لوی لارې سره وصل شو. (۳ مخونه ۴-۲۴)
د نړۍ یو شمیر یرغلګرو لکه سکندر مقدونی (۳۵۲-۳۲۳)، امیر تیمور، گورګانی (۷۳۷-۸۰۷ هـ.ق)، بابر (۸۸۸-۹۳۷ هـ.ق) د همدې لغمان له وادي څخه تیر او هند ته رسیدلي دي. (۲ مخ ۱۰)
د لغمان په اړه لومړی ځل په ۱۳۸۳ هـ.ش کال د ډیوه وال له خوا د کابل په مجله کې یوه مقاله (لغمان وپیژنی) نشر شوه. نوموړي په خپله مقاله کې د لغمان ولایت د مختلفو نومونو لکه: لاماگان، لام پاګا، لام پو یادونه کړي ده. همدارنگه پوهاند صدیق الله رښتین (۱۲۹۷-۱۲۸۷) هـ.ش لیکلی دي. «چې د لغمان کلمه په ډیرو کتابونو کې د لمقان په بڼه لیکل شوې خو پخوا یې دې سیمې ته د لمپاکا ویلي چې لمپه یا (لمبه) د روښانه او کا دظرف یا ځای معنی ور کوي چې لمپاکا هم د روښانه ځای معنی ور کوي. (۲ مخونه ۱۳، ۱۴)

هیوان تسنگ (۲۳۰) د لغمان سیمه د لان پو (Lian po) ابوریحان البیرونی (۶۲۳-۴۴۰ هـ.ق) په خپلو اثارو ماللهند او قانون مسعودي کې د لنبکا یا لنبگا، حدود لعالم (تالیف ۳۷۲ هـ.ق) او تاریخ یمینی لغمان په بڼه لیکلي دي. خو په ځینو عربي لیکنو او معجم البلدان کې د لامغان په شکل راغلی دی. په دایار لسمې اڅوار لسمې پېړیو په لیکنو کې د لغمان نوم په تکرار سره د لقمان او لمقانات په بڼه لیکلی دی. خود امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د لغمان ولایت اصلي بڼه (لغمان) ولیکل شو. خو په ځینو اثارو لکه دا خوند درويزه (۹۴۷-۱۰۲۸ هـ.ق) اثر تذکرة الابرارو لاشرار د خوشحال خټک او دهغه لمسی افضل خان خټک

په تاريخ مرصح کې د لغمان نوم په خپلې اصلي بڼه ليکلی دی. د لغمان په اړه ځينې ليکنې تقريباً (۴۰۰) څلور سوه کاله لرغونتوب لري. (۲ مخونه ۲۰-۲۱)

د لغمان ولايت چې د لامکان، لمگان، لاپو، لنباکا، لامپاکا، رام پاکا، لمباکا، لامغان، لمغان، لمقان، لمقانات، لمغانات او په نورو نومونو ياد شوي چې د لام اولاما کلمې په پشه ئې ژبه يې د کلي معنا ور کوي چې په لامپاکا کې لام د کلي او پاکا د هغه چا نوم دي چې دا کلي ورته منسوب دی. او لغمان، لامکان او لامپاکا يې نوې بڼې دي. ځکه د لام کلمه لکه په نور لام، مهترلام، او ننگه لام، لام ټک (لمټک قلعه ټک او نورو سيمو په نومونو کې د لام کلمه د کلي په معنی استعمال شوي ده. او کله دغه لام د رام په بڼه هم ليکل شوي لکه گلارام کونته رام او شمرا م. (۵ مخونه: ۲۰۸-۲۰۹) بنايې د دې نوم دومره لفظي بدلونونه د تاريخ ليکونکو د لهجوي ژبنی اغيز له امله وي.

مقدونی سکندر د افغانستان د شمالي ولايتونو له نيولو وروسته دوهم ځل د هندوکش جنوب د پنجشير د سيند په اوږدو کې له کاپيسا څخه د نجر او او تگاوله لاري لمپاکا يعنی لغمان ته را ورسيد. چې د مندرور او چارباغ تر مينځ تر قرغيو ته نږدې يې د نيکا په نوم يو ښار ودان کړ او هغه په لمقان کې خپل پوځ په دوو برخو ووېشه چې يوه برخه يې له لغمان څخه د ده په مشرۍ د کنړ له لاري د صوات او باجوړ په لور او د لښکر دوهمه برخه يې د جنرال پرويکاس په مشرۍ د کابل او لغمان سيند جنوب اړخ ته خيبره پوري لارل. په سيند (اباسين) يعنی اټک کې سره يو ځای شول همدا رنگه د شله ټک د غره په لمن کې يو ډبر ليک په (۱۳۴۸) لمريز کال کې کشف شو. چې په هغه کې د ارامي ليکدود څخه دا جوتيريې چې دا ډبر ليک د اشوکا د واکمنۍ پر مهال کښل شوي دی. په دې ډبر

ليک کې د لمکان جتی (Lemekan Jati) * نوم ليکل شوی چې لمکان او لمغان د اوسني لغمان (په لفظي اغیزه سره) دي. (۱ مخونه: ۱۸۰-۱۸۱) .
گوډ تیمور د پنجشیر له لارې لغمان ته راغلی و. غوښتل یې چې بلورستان (نورستان) ته لاړ شي خو بريالي نشو او حو په الیشنگ کې یې د ناچل (نجیل قلعه) جوړه کړه. امیر حبیب الله خان هم الیشنگ ته د یو ډبرليک د لیدنې له پاره راغلی وه چې عکس یې د (۱۹۱۷) زیږدیز کال د مارچ ۲۵ مه ۱۲۹۲ لمريز کال د وری (حمل) په پنځمه د سراج الاخبار په جریده کې چاپ شوی دی. (۱ مخونه: ۱۸۹-۱۹۰)

د لغمان نوم په تاریخي لیکنو کې

- ۱- ۱۳۳۸ لمريز کال د کابل په مجله کې یوه مقاله لغمان وپیژني نشر شوي چې د لغمان د نوم په اړه مطالب یې نشر کړي دي .
- ۲- پوهاند صدیق الله ریشتين هم په یوه لیکنه کې د لغمان د نوم د ترکیب په اړه معلومات .
- ۳- جنرال کنگهم په خپل اثر (د هند جغرافیه) کې د لغمان د نوم د ریښې د تاریخي سوابقو په اړه علمي معلومات نشر کړيدي ، بطليموس هم لغمان د لمباتا په نوم یاد کړی .
- ۴ (محمد پادشاه د التدارج په فرهنگ کې (۱۳۰۵) هـ ق کال تالیف شوي د لغمان د نوم د ترکیب په اړه معلومات نشر کړي دي .
- ۵- استاد حبیبی هم په خپل اثر (تاریخ خط) د لغمان نوم د لمکات جتی په نوم ليکل دی.^{۹۲}

---

* جتي : په سنگريت ژبه کې د جتي کلمه د مرید ، مخلص او ديني مبلغ معنی ور کوي .

۲ مخ ۱۲

^{۹۲} جتی ، مخلص ، مرید او مذهبی مبلغ معنی ور کوي .

- ۲ - چینی زایر او سیاح هیوان تسنگ په (۲۳۰) ز کال د اگست په میاشت کې د لغمان سیمه لیدلې او د اسیمه یې د لان پو (lan po) په نوم یاد کړې ده .
- ۷ - ابوریحان البیرونی په خپل څیړنیز اثر ماللهند کې دا سیمه د لنیکا په نوم یاده کړې ده .
- ۸ - حدودالعالم ، تالیف (۳۷۲) هـ ق یمیني او عبدالکریم سمعانی دا نوم د لغمان په نوم ثبت کړی . (۲ مخونه : ۱۵ - ۱۶)
- ۹ - بناغلی علامه عبدالشکور رشاد په خپل اثر د سیمو په تاریخي جغرافیه کې د لغمان د نوم او الینگار او الیشنګ درو په اړه پوره علمي معلومات نشر کړي دي .
- ۱۰ - بناغلي زلمی هیواد مل په خپل اثر (جغرافیای تاریخي لغمان) کې چې په ۱۳۸۳ هـ ش کال چاپ شوی د لغمان ولایت د نوم تاریخي سیر او تشکیلاتو په اړه پوره او علمي څیړنه کړیده .
- ۱۱ - لوی تاریخ پوه میر غلام محمد غبار په خپل اثر (جغرافیه تاریخي افغانستان) کې د گندهار په بحث کې د لغمان ولایت په اړه معلومات نشر کړي . تیگري ، مندر اوړ او چارباغ یې د گندهارا له مهمو قریو څخه گڼلي دي .
- ۱۲ - بناغلي رازقي نړیوال په خپل اثر دهیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پانې دوهم ټوک کې چې په ۱۳۸۵ لمریز کال چاپ شوي د لغمان وجه سیمه توضیح کړي ده .
- ۱۳ - بناغلی شهسوار ، سنگروال په خپل اثر « افغانستان د تاریخي جغرافیه څرنگوالی » کې چې په ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ شوی . نوموړي کونښن کړي چې د لغمان ولایت په هر اړخیز ډول توضیح کړي . ده په دغه بحث کې د نورو یادښتونو تر څنګ د بناغلي تاریخ پوه پوهاند محمد حسن کاکړ او سر محقق عبدالله بختاني یادونو ته هم اشاره کړې ده .

د لغمان د نوم د لرغونتوب په اړه نور تاریخي اثار هم شته خو د موضوع له اوردیدو څخه د مخنیوي په خاطر د ټول اثارو له یادونې څخه ډډه کوم .

پایله :

لغمان په پخوانیو اثارو کې لمقان ، لمگان ، لمپاکا او نورو نومونو باندې یاد شوی په تاریخي اثارو کې د افغانستان د (۳۴) دیرشو ولایتونو څخه یو ولایت دی چې د لغمان په شهرت کې د دې ولایت لرغونې تاریخ د دې سیمې د خلکو زیرکتیا تاثیر لري لغمان د کاپیسا د ولایت جزوه چې د کاپیسا په مدنیت کې د لغمان ونډه با ارزښته وه په معاصر تاریخ کې د دې ولایت ادبی او فرهنگي اشخاص لکه استاد گل پاچا الفت ، سید قاسم لغمانی چې د لومړي مشورطه غوښتونکو ډلی غړي و . او په ۱۳۱۲ کال باندې شو . نور شخصیتونه هم شته چې په شهرت کې ونډه لري . (۲ مخونه - ۲۱۴ - ۲۱۷)

لغمان ولایت د تاریخ په مختلفو مرحلو کې د افغانستان د نورو تاریخي سیمو ، په خیر د هیواد د کلتور او فرهنگ په بډاینه کې ونډه اخیستې ده . او د دې سیمې اوسیدونکو د ښوونکو په توگه د هیواد په گوټ کې معارف او پوهني په خپریدو کې د پام وړ برخه اخیستې ده .

مناقشه :

کوم څیرنه چې د لغمان د نوم د ریښه یې سپړنی تر سرلیک لاندې تر سره شوي په څیرنه کې هڅه شوي . د لغمان د نوم لهبه یې او تاریخي ستیر په مختلفو امپراتورانو د واکمنۍ او له لغمان څخه د تیریدنی پر مهال مقدونی سکندر او نور د ابادی او محلی ښار گونو د جوړولو او د دې ولایت اداري تشکیلات د پخوا او اوس سره پرتله شوي او ځکه لغمان یو وخت د کاپیسا او یو وخت د مشرقي ولایت په تړون د ننگرهار تر اداري لاندې او په دې وروستیو کې د ځانگړي ولایت تشکیل ور کړل شوي د

یاد ولایت خلکو په هیواد کې د معارف په پراختیال او پرمختگ ډیره ونډه اخیستې ده. څیړنې وښوده چې د لغمان ولایت د تاریخ په اوږدو کې د هیواد په کلتوري بډاینه او پرمختگ پوره ونډه درلوده د نړی ستر یرغلگر لکه مقدونی سکندر، چنگیز خان او گوډ تیمور د دې سیمې څخه تیر شو او هند ته یې ځانونه رسولې دي.

Abstract:

I would like to write a bout of the old and historical province named laghman in Afghanistan .

The well know name laghman seems to be new , however , it is one of the old and historical name , further laghman has come through different stages according to its official administrations , laghman has developed as the other province , in dedd many changes observed in different administration , In fact it has mentioned in different names by different writers , authors and some other famous people within their articles and books so that is should be clear for all the readers that laghman has passed through many periods , finally the old and historical name laghman should be clearly mentioned in different books , articles history books and some other relevant issues a bout which all the reader should know , on the other hand the reader should be confident .

ماخذونه :

- ۱ - سنگروال ، شهتوار (۱۳۸۴) ، لمريز کال د افغانستان تاريخي جغرافيه څرنگوالي ، الازهر خپرندويه موسسه .
- ۲ - رشاد ، عبدالشکور (۱۳۸۴) ، لمريز کال ، د سيمو تاريخي جغرافيه ميووند کلتوري ټولنه ، کندهار .
- ۳ - عارض ، غلام جيلانی (۱۳۷۹) ، لمريز کال ، د افغانستان د ولايتونو جغرافيه ، ژباړه اورنگزيب ارشاد .

- ۴- غبار، میر غلام محمد (۱۳۸۷)، هـ ش جغرافیه تاریخی افغانستان، مرکز نشراتی میوند سبا کتابخانه.
- ۵- نریوال رازقی (۱۳۸۲)، لمریز کال، د هیواد لرغونی بشارونه او تاریخ پانی، دوهم ټوک، میوند خپرندویه ټولنه.
- ۶- هیواد مل زلمی (۱۳۸۳)، هـ ش جغرافیه تاریخی لغمان، اداره کتابخانه های سیار اریک.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**